

Богдан Лазорак

**Архів львівського церковного братства
Богоявлення Господнього (Св. Епіфанії)
XVI–XVIII ст.
(за сумаріушем 1744 р.)**

Bohdan Lazorak

**The archive of the Lviv Brotherhood Church of the Epiphany XVI–XVIII c.
(according a sumariush 1744)**

Based on the sumariush of the Church of the Epiphany from 1744 in the article the unknown combined catalog of documents of 1565–1744 years is published, which allows to trace for the first time chronologically the institutional and legal development of the parish and church fellow ship to the time of revision by M. Bohachevsky. Among the min the regent the royal privileges on the church ground, the confirming privileges of the Lviv elders, the ratifications of hierarchs, the testaments of burghers, the contracts, the cashbooks are concluded.

Keywords: sumariush, Epiphany's brotherhood, brotherhood archives

На основі оригіналу сумаріуша документів архіву львівського церковного Богоявленського братства від 1744 р. та його копії від кінця XVIII ст., а також на основі візитаційного опису архіву, здійсненого львівським офіціалом о. Мойсеєм (Богачевським) в статті публікується зведений каталог документів братства за період 1565–1744 рр., які дозволяють хронологічно простежити інституційно-правовий розвиток даної парафії та церковного братства до моменту ствердження львівським владикою Атанасієм (Шептицьким) його реформаційного декрету 1744 р. В сумаріуші укладено королівські привілеї на церковні ґрунти, фундаційні привілеї львівських владик та київських митрополитів (статутні грамоти), тестаменти міщан, контракти, касові книги тощо.

Ключові слова: сумаріуш, Богоявленське братство, братські архіви

Реєстри документів братських архівів, більшість оригіналів яких, вочевидь, назавжди залишатимуться втраченими, на сьогодні мають особливо важливе значення, адже вони дозволяють реконструювати не тільки інституційний розвиток братств та їх фінансово-господарську діяльність, але й їхню харитативну (утримання шкіл, шпиталів¹) та

духовно-релігійну функції (збереження обрядовості, пам'яті за померлими²). З іншого боку публікація подібних реєстрів на сьогодні є актуальною у контексті пошуку оригіналів перелічених документів в майбутньому, а також для цілісної реконструкції інституційного розвитку парафії чи братства впродовж кількох століть. Сумаріуш документів львівського братства Богоявлення Господнього (часто іменоване за грецькою традицією, як братство Св. Епіфанії), був укладений у 1744 р. під час ревізії львівських братств львівським офіціалом Мойсеєм (Богачевським). Головною причиною укладення такого докладного реєстру була вимога львівського владики Атанасія (Шептицького) провести ретельну перевірку діяльності передміських братств, яка незабаром стала підґрунтям для ствердження ним реформаційного декрету. Фактично одразу після генеральної візитації Мойсея (Богачевського) 1744 р.³, 7 вересня цього ж року єпископ Атанасій (Шептицький) ствердив для передміських братств Львова реформаційний декрет із 10-ти пунктів «*Decretum reformationis Leopoliensis*»⁴, якими кардинально реорганізував їх діяльність. Постанови декрету були зачитані у Львівській катедрі в присутності львівських парохів та братчиків, серед них: о. Стефан Протанський (Св. Миколая Чудотворця), о. Петро Примович (Св. Теодора Тирона), о. Дмитро Твардивич (Благовіщення Пресвятої Богородиці), о. Іван Галайович (Св. Спаса), о. Симеон Дроздовський (Св. Параскеви П'ятниці), о. Стефан Косовський (Воскресення Господнього), а також братчики Микола Григорович, Іван Крижановський (Св. Миколая Чудотворця) та Федір Волинський і Федір Дитінковський (Благовіщення Пресвятої Богородиці)⁵. Виявивши в ході візитації чималу кількість грубих порушень в братській документації та організації загалом, церковний уряд вперше зобов'язав братчиків 10-ти передміських братств Львова (зокрема, тих, хто щойно вступав у братство) впродовж 2 місяців «зложити ісповідання віри», відповідно до форми папи Урбана VIII. У своєму декреті єпископ, головним чином, звертався до братств Благовіщення Пресвятої Богородиці, Воздвиження Чесного Хреста, Св. Миколая Чудотворця, Св. Теодора Тирона, Параскеви П'ятниці, Воскресення Христового, Різдва Пресвятої Богородиці, Св. Спаса, Вознесення Господнього, а також братства «на Головську». Владика Атанасій (Шептицький) дорікав цим братствам, за їх марнотратство

церковних коштів, які з кожним роком все більше спрямовувалися на приватні потреби братств.

Відтепер братчики, які не виконували постанов декрету, не мали законних підстав перебувати в братстві. Очевидно, під загрозою розпуску, братства одразу розпочали впорядковувати свою документацію. Так, у 1744 р. з'явилися два списки документів братської церкви Богоявлення Господнього у Львові «Summarius z papierów dokumentow, przywilejow, zapisowcerkwi S. Bohoiawleńskiey Lwowskiey»⁶. Це явно посприяло тому, що було здійснено чимало одночасових копій, що, своєю чергою, зберегло архів Богоявленського братства до нашого часу фактично без втрат. Як виявилось станом на 1744 р., передміське братство Богоявлення Господнього зберігало у своїй скрині: королівські привілеї на церковні ґрунти, підтверджувальні привілеї львівських владик та грамоти київських ієрархів, тестаменти міщан, контракти, касові квити тощо. Хронологічно вони обіймали період 1565–1744 рр. Варто згадати фундаційну грамоту львівського владика Гедеона (Балабана) 1602 р., докладний аналіз котрої свого часу провів Леонід Тимошенко.

Привертає увагу один із найдавніших документів XVI ст., який стосується інституційного розвитку братства. Це фундаційна грамота київського митрополита Михайла (Рагози) 26 січня 1591 р., яка надала інституційному розвитку братства ключових прав як на рівні фінансів, так і на рівні духовно-релігійних функцій. Згодом традицію підтвердження статусу братства та його реорганізацію продовжив львівський владика Гедеон (Балабан), який спочатку ствердив власну фундацію для братства 26 квітня 1602 р., а згодом, у зв'язку зі своїми претензіями на контроль над діяльністю братств, перезатвердив для богоявленських братчиків абсолютно новий статут, датований в сумаріуші 20 грудня 1603 р. Ці кроки владика були пов'язані з його боротьбою зі Львівським Успенським братством, а відтак намагання мати тверду опору і союзників в особі передміських братств.

Окрему групу документів архіву Богоявленського братства склали королівські привілеї, серед яких знаходимо фундації та підтвердження Владислава IV (1644 р.), Михайла (1671 р.), Яна III (1677 р.). Так, останній із привілеїв підтверджував право братчиків утримувати для потреб шпиталю власний бровар, в якому дозволялося виготовляти пиво та горілку. В сумаріуші також згадано про оригінал та копію привілея

короля Августа II від 3 червня 1700 р., яким сюзерен підтверджував усі попередні права братства.

Опублікований нижче сумаріуш містить чимало інформації і щодо фінансово-господарської діяльності братства. Один із найраніших датований 1565 р., коли серед боржників братства Богоявлення числився якийсь Іван Госош, що заборгував братчикам 120 злотих польських. З іншого джерела довідуємося, що у 1593 р. братчики виборювали у суді свої права на ґрунти та будинки. У 1595 р. одним із боржників братства був якийсь Лаврик, який заборгував цілих 300 злотих. У 1598 р. київський воєвода Костянтин Острозький зобов'язав цього ж Лаврика легувати свій будинок на користь братчиків. Один з документів засвідчує боргові зобов'язання зокрема у справі між Анною Свішківською та Василем Курилом на суму 155 флоринів. З іншого джерела довідуємося, що у 1648 р. братство дозволило Якубу Юсковичові будувати будинок на території церковних ґрунтів. Окремі фінансові справи стосувалися відносин братства із представниками відомої львівської родини Лянґішів.

Пропонований увазі текст сумаріуша вперше вводиться до наукового обігу (інформацію про локалізацію джерела вперше опублікував Володимир Фіголь і згодом Ігор Скочиляс), а його рукописні латино- і польськомовні тексти публікуються згідно з прийнятими археографічними правилами, зі збереженням мовних особливостей тексту оригіналу. Більшість скорочень розкрито у квадратних дужках. Датування та порядок чергування номерів ревізованих документів укладено відповідно до оригіналу джерела.

ДОКУМЕНТ

1744 р., 12 жовтня – Львів

Сумаріуш документів архіву львівського церковного братства Богоявлення Господнього (Св. Епіфанії)

Summariusz Papierow Dokumentow Przywilejow Zapisow Cerkwi Święto Bohojawleńskiey Lwowskiey Służących pod czas Wizyty Generalney w Roku 1744 Dnia 12 pazdziernika w S:K. spisany.

Imo. Przywilej Władysława krola czwartego na pergaminie cum pensili Sigillo vigore cuius conservatur Ecclesia, et Confraternitas plenum

Administration habet super bonis quidem Ecclesia nimirum curario, Schola et hospitali domibus hortis et fundo ad Ecclesiam spectante nec non presentandi Presbyteros. Anno D[omi]ni 1644 Leopoli 12 obris. Tenże Przywilej iest indukowany do aktów Grodzkich Lwowskich feria secunda post Dominicam Misericordia Anno D[omini] 1645 1mo

2do. Przywilej Krola Michała de data 1671. 26 8bra we Lwowie którym Roboratur Przywilej od Władysława Czwartego dany 2do.

3tio. Przywilej Jana Krola ktorym Confirmatur Przywilej od Michała Krola dany, et insuper pozwala się Browar wystawić na Gruntach Cerkiewnych y w nim piwo wyrzyć y gorzadkie na samą tylko potrzebę ubogich w Szpitalu przy teyże Cerkwi będących, de data ejus w Gdańsku 20 sierpnia 1677.

4to. Fundusz na Bractwo od Biskupa Lwowskiego Bałabana dany na Pargaminie cum pensili sigillo Roku 1602 26 Aprili. Tenże Konfirmowany od Jozefa Szumlańskiego Biskupa Lwowskiego na tymże samym Przywileju 1691 16 maja.

5to. Item Fundusz Bractwa Michała Metropolity Kijowskiego de data ejus 1591 januarij 26 w Lwowie Vigore Cujus Foundationis applicata est Confraternitas Confraternitati Titt[ulo] Obdermissima Virginis Maria do skutku nie przyszło. n[ume]ro 4to.

6to. Przywilej krola Augusta Wtorego dan w Warszawie 3tio Junis 1700 Konfirmujący Jana Trzeciego Krola Przywilej, y tegoż Przywileja Kopia na Pargaminie.

7mo. Ordynacya I Dyspozycya Gedeona Biskupa Lwowskiego Anno 1603 20 decemris Leopoli, jako Bractwo między Sobą maia się rządzić. N[ume]ro 7mo.

8vo. An[no] Domini 1593 Feria 3tio intra Octavam S[...]mi Corporis Actis Advocatialibus Leopoliens Bractwo Kwit odbiera od Przedmieszczan Lwowskich Halickich ratione Pretenzyi do Gruntu i Domowstw na tym mieyscu bywszych, na ktorym ad prasens Cerkiew Święta stoi. N[umer]o 8vo.

9no. Submissio Fraternitatis Bohojawleńskiej in ordine ad adificam Ecclesiam.

10mo. Honesta Anna Swieszknowna Domum suam cum horto im suburbia a Haliensi in Platea Truiboszkowska Honesto Wasylowi Kuryłowi vendit pro summa 155 florenow Polonicalium.

11mo. Pozwolenie od Panow Braci Jakubowi Juskowiczowi dane na pobudowanie Domowstwa na Gruncie Cerkiewnym pozdluz od rzeki Poltwy na Łokci 30 a poprzez od Goscince Halickiego na Łokci 15.

12mo. Dcretum inter Nobilem Stephanum Sokołowski et Fraternitatem.

13tio. Submissia Jana Juskowicza super ommibus punctis w pozwoleniu pobudowania się na gruncie Cerkiewnym expressis 1648.

14to. Lawryk Popowicz z Lopuszny u P[annow] Bractwa zł[otych] 300 Cerkiewnych pożyczza pieniędzy.

15to. Jacenty Ruderewka Dom swoy na Cerkiewnym gruncie stojący Cerkwi Leguie.

16to. Pozwolenie od Panow Braci dane Pani Dymitrowej na wystawienie Domowstwa na Cmentarzu.

17mo. Kopia Przywileju Cerkwi Bohojawleńskiej od Władysława Czwartego Krola nadanego.

18vo. Intromissya ad Fundum Mikroszowskie nazwanego7.

19no. Taxa Fundorum Ecclesia Apparitionis Domini N[...]ri Jesu Ch[ris]ti obfortificationem Civitatis Leopoliens ademptorum.

20mo. Relatio DD. Consulium Depalatorum a Consulatu ad videndum injuriam horto Ecclesie et hospitali Bohojawlens ex ductu aque a molendino Canonicorum Leopoliens provenientem una cum decreto.

21mo. Testament Nieboszczyka Wasyla Rewaka, ktorym Leguie na Gruncie zł[otych] 300 Mikrosowskim nazwanym Cerkwi Bohojawleńskiej8.

22do. Locatio horti ad Basilicam Ruthenicam existenti Presbytero per DD. Consules Leopoles Facta.

23tio. Kompromis w ktorym wyraża się zł[otych] 100 Cerkwi Bohojawleńskiej przez Hanusię Diaczyche, Babke Stefana Churowskiego9 Legowanych.

24to. Testament Pani Eliaszowy ktorym Leguie Bractwo zł[otych] 100.

25to. Communitas Religionis Ruthena Confraterniti 54 florenos debit.

26to. Honestus Pavlus Leszczyński fl[orenos] 100 Confraternitati super Domum Ligneam Feria Sexta pridifesti S[ancti] Margarithe Virginis Martzris 1650 in actis Adwocatilibus Leopolis.

27mo. Kontrakt od Konfraternii dany na pobudawonie się na gruncie Cerkwi podle Cerkwi od Dworu J[ego] M[ości] Pana Podkomorzego Lwowskiego.

28vo. Kontrakt z Panem Jacentym na Grunt podle Cerkwi Bohojawleńskiej.

29no. Oblata S[...]a Regia Magestatis pro parte Ecclessie Bohojawleńskiej in Castro Leopolię 1647.

30mo. Kopia taxy Gruntow Cerkwi Bohojawleńskiej.

31mo. Donatio Ecclessia Ritus Graci Bohojawłencyie per Famatum Langis facta per quam Domum suam im Suburbio Haliciensis ex opposito Ecclesie in platea penes Domum Kuryłowskie sitam Ecclesia memorata et hospitali inseribit in actis Consularibus Leopolię Anno [...] 1622.

32do. Copia ejusdem Inskriptionis.

33tio. Protestatio Fraternitatis Bohojawłenyia contra Sthephanum Sokołowski ratione niebronienia odebrania rzeczy u teyże Konfraternii Lokowanych.

34to. Compromissum inter Fraternitatem et Anastasium Terechowna ratione pij legati in Actis advocatilibus Leopoliens 1623 facta.

35to. Decret Radziecki ktorym przykazuje się Wasylowi Bilohowskiemu, aby z[ł]oty 120 ktore na Domowstwie na Gruncie Cerkiewnym stojącym zaciągnął, oddał 1654.

36to. Admehn R[...]ndus Pater Podgurski Decanus Bobrecens in et contra Magistratum Leopoliens una cum reprobatione protestatur ex parte Confraternitati.

37mo. Admehn R[...]ndus Podgurski contra Laniones Leopoliens protestatur 1718.

38vo. Copia Donationis Ecclessia Bohojawleńskiej per Fam Langis facta.

39no. Kopia Taxy Gruntow Cerkiewnych Bohojawleńskich.

40mo. Lawryk z Łopuszny Leguie wszystkie długie swoje Cerkwi Bohojawleńskiej, oblata Testamenti in Actis Castl[...] Leopoliens Anno 1598 Feria tertia post Octavam Sacratissimi Corporis.

41mo. Assekuracja Ławryka na z[ł]oty 300 u bractwa Bohoiawleńskiego pożyczonych An[no] 1595.

42do. Konstanty Woiewoda Kiiowski Marszałek ziemi Wołoskiej daie testimonium Lawrykowi ze dom swoy Ławryk do Cerkwi

Bohojawlenskiy legował in Actis Castl[...] Leopol[...] Oblata 1598.

43tio. Confraternitas Bohoiawlenska inskriptionis 3 in rem Ecclesiae Sua fact[...] Fundorum variorum donatorum ad Act[...] Cast[...] Leopol[...] porrigit Sabbatho intra Octavam[...] S[...]mi Corporis 1622.

44to. U[...]bilis Anton pop Eccl[essi]ea Bohojawleńskiey Parochie Domum Suam cum horto penes hortum Ioannis Gososz et dictam Ecc[...]lam in Suburbio Halickie dicto Confraternitati ad dictam Ecc[...]llam existenti pro summa Florenorum po[ł]ski 120 Vendit et in actis civilibus Leopoliensis 2da post D[...]nicam Reminiscere Anno 1565.

Memor[...]la Dokumenta Ecclesiae Apparitionis Domini [...]sti Jesu Christi In Sub Urbio Leopolie dicto vera et authentur esse attestor in fidem dat[...] at supra Leopoli S[...] [...] [...] M. Bohaczewski Z. S. V. W. [...] [...] [...] 1744.

[Автограф Мойсея (Богачевського)]

[Відтиск паперово-мастичної печатки львівського офіціала]

Джерела: Національний музей ім. Митрополита Андрея Шептицького у Львові. Відділ рукописної та стародрукованої книги (далі – НМЛ). – Ф. Рукописи кириличні і латинські (Ркл). – Спр. 1140. – Арк. 1-2зв.. Оригінал. Рукопис.; Чорнова копія кінця XVIII ст.: Там само. – Арк. 3-5; Візитачійний опис: Там само. – Спр. 17. – Арк. 28-30. Оригінал. Рукопис.

- ¹ Лазорак Б. Школи церковних братств Львівсько-Галицько-Кам'янецької єпархії (XVIII ст.) // Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених ДДПУ ім. І. Франка. – Вип. 13. – Дрогобич, 2015. – С. 42-54;
Лазорак Б. Шпитали церковних братств Львівсько-Галицько-Кам'янецької єпархії у XVIII ст. // Літопис Бойківщини. – Ч. 2/85 (96). – ЗСА-Канада-Україна, 2013. – С. 67-76.
- ² Lazorak B. Rytuály upamiętnienia w bractwach cerkiewnych Eparchii Lwowskiej w XVII-XVIII wieku // Cywilizacja prowincji Rzeczypospolitej szlacheckiej. Spotkanie II: Niewszystek umrę. Pamięć o zmarłych w kulturze staropolskiej, Bydgoszcz, 17-18 października 2013 roku. – Bydgoszcz, 2015. – S. 135-146;
Lazorak B. Źródła do historii unickich bractw cerkiewnych Eparchii Lwowskiej w archiwizacjach wydziału rękopisów i rzadkich książek Muzeum Narodowego we Lwowie im. Metropolity Andrzeja Szeptyckiego // Bractwa religijne w

- średniowieczu i w okresie nowożytnym (do końca XVIII wieku). – Kielce, 2014. – S. 295-308.
- ³ Сkochиляс І. Генеральні візитації Київської унійної митрополії XVII-XVIII століть: Львівсько-Галицько-Кам'янецька єпархія. – Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2004. – С. 84.
 - ⁴ Лабенській Ф. Къ исторіи львовскихъ братствъвъ первую половину XVIII века // Вестникъ «Народнаго Дома». – Львів, 1907. – Ч. 6. – С. 95-99.
 - ⁵ Там само. – С. 95-96.
 - ⁶ Національний музей ім. Митрополита Андрея Шептицького у Львові. Відділ рукописної та стародрукованої книги. – Ф. Ркл. – Спр. 1125 (Summariusz Papierów Dokumentow Przywilejow Zapisow Cerkwi Świętego Bohoiawlenskiej Lwowskiej slusących pod czas Wizyty Generalnej w Roku 1744 dnia 12). – 53 арк.
 - ⁷ Лазорак Б., Смуток І. Два документи львівського кушніра Василя Реваковича на «Мікрошовський – ґрунт: з архіву львівського Богоявленського братства» (1654, 1669 рр.) // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Вип. 17-18. – Дрогобич : Коло, 2014. – С. 461-466.
 - ⁸ Там само.
 - ⁹ У візитаційному описі зустрічаємо, як «Chirowskiego».